

ВАРІАНТИ СЛІВ У “ЗВЕДЕНОМУ СЛОВОПОКАЖЧИКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛЕКСИКИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ КІНЦЯ XVIII – ПОЧАТКУ XXI СТ.)”

Козирєва З. Г.

Інститут української мови НАНУ

У статті викладено засади укладання зведеного словопоказчика української мови та на конкретному лексичному матеріалі показано принципи подання варіантів слів у словнику такого типу.

Ключові слова: зведений словопоказчик, українська лексика, варіанти слів, рівнозначний варіант, нерівнозначний варіант.

В статье изложены основы составления сводного словаря украинского языка и на конкретном лексическом материале показаны принципы подачи вариантов слов в словаре подобного типа.

Ключевые слова: сводный словоуказатель, украинская лексика, варианты слов, равнозначный вариант, неравнозначный вариант.

In article bases of drawing up of the summary dictionary of the Ukrainian language are stated and on a concrete lexical material principles of giving of variants of words in the dictionary of this kind are shown.

Keywords: summary словоуказатель, the Ukrainian lexicon, variants of words, an equivalent variant, an inadequate variant.

Необхідність створення “Зведеного словопоказчика української лексики (за матеріалами лексикографічних джерел кінця XVIII – початку XXI ст.” [1; 2; 3] (далі – Словник) як своєрідного путівника по словниках викликана тим, що попри наявну велику кількість сучасних словників, які відображають українську мову в різних її обсягах і аспектах, жодний з них, навіть найбільший за обсягом представлених у ньому слів, не відображає повною мірою сучасну українську лексику і фразеологію. (Наприклад, Великий зведений орфографічний словник української лексики, що побачив світ у видавництві “Перун” у 2003 р., серед словників свого типу має безсумнівну перевагу, оскільки містить інформацію про правильне написання слова, наголошування на підставі значно більшого лексичного матеріалу (понад 40 джерел). До того ж у ньому, на протигагу традиційним орфографічним словникам, широко представлено словотвірні, стилістичні та орфографічні варіанти. Однак через брак належним чином представленої джерельної бази це хоч і значне за обсягом охопленого матеріалу, але лише орфографічне джерело).

Розроблюваний відділом лексикології та лексикографії Інституту української мови НАНУ Словник (певною мірою) заповнює цю прогалину і засвідчує шляхи формування українського національного лексикону. Хронологічно він охоплює лексико-фразеологічний склад української мови за матеріалами основних лексикографічних джерел (філологічних і деяких енциклопедичних) двох останніх століть. Це новий в українській лексикографії тип словника, в якому об’єднано реєстр 19 словників.

Основу Словника становлять реєстри тлумачних словників: Словник української мови: В 11 т. (1979-1980) і Великий тлумачний словник сучасної української мови (2007) за ред. В. Т. Бусела. На нормативному представленні лексичних одиниць акцентують увагу орфографічні словники української мови – Орф-75, Орф-94, Орф-2008 (9). Лексика іншомовного походження представлена словником іншомовних слів за ред. О. С. Мельничука (1986) і Сучасним словником

іншомовних слів (2006), укладеним О. І. Скопненком і Т. В. Цимбалюк. Назви багатьох націй і народностей, а також актуальна термінологічна лексика не входять до сучасних тлумачних словників, тому до роботи залучено енциклопедію (УРЕ) і Енциклопедичний словник (УРЕС), а також матеріали словника Нові слова і значення (2008), укладеного Л. В. Туровською і Л. М. Васильковою, який поповнює його новою загальнонавчальною лексикою і нормативною загальнонауковою термінологією.

Створення такого типу словника важливе не тільки для лексикографії, а й загалом для мовознавчої науки. Порівняння найбільш повно зібраної лексики у Словнику не тільки засвідчує різницю між словниками щодо написання, наголошування і граматичної кваліфікації слова, а й відкриває широкі можливості для дослідження у сфері акцентології, морфології й уможливує впорядкування багатьох лексичних фактів. Словник необхідний тим, хто постійно працює зі словником: фахівцям-лексикологам і лексикографам, викладачам української мови в школі і виші, студентам, аспірантам, працівникам видавництва, перекладачам, журналістам та іншими, оскільки легко може замінити собою будь-який зі словників, що входять до його складу, коли йдеться про фіксацію слова в словниках, варіативність, омонімію, граматичну кваліфікацію.

Як довідник щодо правильності написання слів та їх наголошування Словник не тільки може замінити орфографічний словник, а й мати перевагу, оскільки ґрунтується на значно ширшому лексичному матеріалі.

Подання лексики у Словнику з різних лексикографічних джерел дає змогу виявити не включені до тлумачних словників слова і поповнити їхній реєстр при підготовці нових видань. Виявлення оказіоналізмів і рідковживаної лексики сприятиме поповненню української лексикографії довідниками із цих груп лексики.

Словник, основним призначенням якого є не нормативно-кодифікаційні, а реєстраційно-довідкові завдання, охоплює лексико-фразеологічний склад української мови за матеріалами основних лексикографічних джерел (філологічних і деяких енциклопедичних) двох останніх століть. Подаючи лексику української мови на досить значному хронологічному зрізі, зокрема велику кількість лексичного матеріалу, яка лишалася поза межами сучасної української літературної мови, Словник у своїх правописних засадах і в поданні варіантів слів орієнтується в основному на чинний український правопис та останні нормативні словники літературної мови.

Нові можливості для дослідження лексики відкриває порівняльний аналіз за словниками-джерелами Словника.

Словник уміщує також мовні одиниці, що вважаються варіантами слова, які можуть подаватися як у межах однієї статті, так і окремо; як в одній реєстровій позиції, так і в довідковому відділі відповідно до подання їх у Словнику як рівнозначних чи нерівнозначних.

До рівнозначних варіантів слів належать заголовні (реєстрові) слова без стилістичних або обмежувальних приміток, які в словниках-джерелах представлені як одне слово з двома наголосами (або як два слова з різними наголосами), як два слова, подані через кому, або якщо одне з них взяте в дужки [Тут і далі зірочкою (*) позначено наголос у наведених прикладах]:

ко*зла, ко*зли *ім. мн.* СУМ ВТС Орф-75 (*окр.*) Орф-94 Орф-8 ВЗСО ОЕ Я (*окр.*) УАС УРС;

кимва*льний, кімва*льний *прикм.* ВТС Орф-94 Орф-8 ВЗСО ОЕ;

іно*се *присл.* СУМ (*заст., діал.; разом з іно*сь*) Гр (*разом з іно*сь*)

іносе*, іно*се БН (*і виг.*)

іно*се, іно*си Ж.

Однокореневі слова, утворені за допомогою різних суфіксів, не вважаються варіантами і подаються в Словнику в різних статтях, навіть якщо в словниках-джерелах їх подано як варіанти:

імерети*ни *ім. мн.* СУМ ВТС Орф-75 (*при імерети*н*) Орф-94 (*мс*) Орф-8 (*мс*) ВЗОС (*мс*) ОЕ (*мс*) УРС УРЕ

імерети*н *ч.* СУМ (*при імерети*ни*) ВТС (*мс*) Орф-75 Орф-94 Орф-8 ВЗОС ОЕ УРС

імерети*нка *ім. ж.* СУМ (*при імерети*ни*) ВТС (*мс*) Орф-75 Орф-94 Орф-8 ВЗОС УРС (*мс*) Гол (*мс*)

імерети*нці *ім. мн.* Орф-75 (*при імерети*нець*) Орф-94 (*мс*) Орф-8 (*мс*) ОЕ (*мс*) Гол (*мс*)

імерети*нець *ч.* ВТС Орф-75 Орф-94 Орф-8 ВЗОС ОЕ Гол.

В одній реєстровій позиції наведено нормативні рівнозначні варіанти слова (звичайно через сполучник *і*), які мають однаковий стилістичний статус і частотність уживання або (за більшої відмінності між ними) вживаність. Якщо в яких-небудь словниках представлений один із варіантів, він поміщається на додатковому рядку:

кімва*л і кімва*л *ім. ч.* СУМ ВТС Орф-94 Орф-8 ВЗОС ОЕ ССІС

кімва*л СІС (*у мн.*);

кремль і Кре*мль *ім. ч.* Орф-75 Орф-94 Орф-8 ВЗОС УРС (*окр.*) УРЕ (*окр.*) УРЕС

кремль СУМ ВТС ОЕ

Кремль УАС.

Нормативним може бути один із рівнозначних варіантів. Тоді він поміщається в реєстровій позиції, а решта рівнозначних варіантів виносяться в додаткову позицію, максимально зберігаючи принципи подання лексичних одиниць у словнику-джерелі:

крише*ник *ім. ч.* СУМ (*розм.*) ВТС (*мс*) Орф-75 Орф-94 Орф-8 ВЗОС ОЕ Ж (*при кри*шеник*) Гр Гол УАС (*при кри*шений*) УРС (*діал.*)

кри*шеник Ж (*разом з крише*ник*);

мона*рх *ім. ч.* СУМ ВТС Орф-75 Орф-94 Орф-8 ВЗОС Ж Гр (*разом з мона*рха*) Гол УНС УАС УРС СІС ССІС

мона*рха Гр (*при мона*рх*);

не*хворощ *ім. ж.* СУМ (*розм.*) ВТС (*розм.*; *разом з не*хвороща*) Орф-75

не*хворощ *ч. ж.*

не*хвороща *ж.* ВТС (*розм.*; *при не*хворощ*) Орф-75.

У довідковому відділі статті подаються нерівнозначні стилістично обмежені, менш нормативні, застарілі і т. ін. варіанти слова зі зазначенням у дужках при словниках-джерелах (іноді – при словах) часових, обмежувальних приміток:

карачкува*тий *прикм.* СУМ (*розм.*; *при каря*чкуватий*) ВТС (*мс*) Орф-94 (*разом з карячкува*тий*) Орф-8 (*мс*) ВЗОС (*мс*) ОЕ (*мс*) УРС (*розм.*)

карачкова*тий Ж;

митрополи*т *ім. ч.* СУМ ВТС Орф-75 Орф-94 Орф-8 ВЗОС ОЕ Ж Гр Гол (*разом з митрополи*та*) УНС УАС УРС СІС ССІС УРЕ УРЕС

митрополи*та (*заст.*) Гол (*при митрополи*т*);

кори*стува*ння *ім. с.* СУМ ВТС Орф-94 Орф-8 ВЗОС ОЕ Гр Гол УАС (*при користо*вний*) УРЕ УРЕС

користува*ння і кори*сування Орф-75

користува*ння і (*рідше*) кори*сування УРС;

і*кавка *ім. ж.* СУМ (*при ги*кавка*) ВТС Орф-75 Орф-94 Орф-8 ВЗОС ОЕ Ж Гол (*разом з ги*кавка*) УАС УРС УРЕ (*разом з ги*кавка*)

ікавка Гр

и*кавка (*заст.*) ВТС.

У разі збігу часової або обмежувальної чи стилістичної примітки в усіх словниках-джерелах вона ставиться безпосередньо при варіанті слова в дужках:

мовча*нка, мо*вчанка *ім. ж.* (*рідше*) СУМ (*розм.*) ВТС (*мс*) УРС

мо*вча*нка Орф-94 Орф-8 ВЗОС ОЕ
мовча*нка і мо*вчанка Орф-75;
молоде*ць ім. ч. 1. СУМ ВТС Орф-75 Орф-94 Орф-8 ВЗОС ОЕ Ж Гр Гол УНС УАС
(при молоде*цтво) УРС

моло*дець (нар.-поет.) СУМ (при молоде*ць) ВТС (мс).

Якщо слово і його варіант зафіксовані тільки в УРЕ і УРЕС, тоді вони розташовуються в одному рядку, варіант подається світлим шрифтом:

йому*ти, йомуди [ім. мн.] УРЕ;

йому*тський, йомудський [прикм.] УРЕ~;

кев¹, кілоелектрон-вольт (одиниця енергії) [ім. ч.] УРЕС (разом з кілоелектрон-вольт).

У Словнику в межах однієї статті наводяться:

1) акцентуаційні варіанти (як одне слово з подвійним наголошуванням або як два окремі залежно від подання їх у словнику-джерелі, обраному для цього слова як основний). Якщо наголос стоїть на першому і наступному складі, у такому разі наголоси ставляться на одному слові (заболонний, мабуть); якщо ж який-небудь словник-джерело першим подає слово з наголосом більш віддаленим від початку слова, ніж друге, тоді словоформи з різними наголосами повторюються:

кам'янову*гі*льний прикм. СУМ ВТС Орф-94 Орф-8 ВЗОС УРЕ УРЕС

кам'яновугі*льний і кам'янову*гільний Орф-75

кам'янову*гільний УНС

кам'яновугі*льний СУМ ОЕ (кА*) УАС (при кам'яновугляни*й) УРС;

карма*зи*н ім. ч. СУМ ВТС Орф-94 Орф-8 ВЗОС ОЕ2 Гол УАС УРС ССІС

кармази*н і карма*зин Орф-75

карма*зи*нний прикм. СУМ (рідко) ВТС (мс) ВЗОС УАС (при карма*зи*н) УРС

кармази*нний і карма*зинний Орф-75

карма*зи*нник ім. ч. СУМ ВТС Орф-94 Орф-8 ВЗОС ОЕ Гол УАС (при карма*зи*н)
УРС (заст.)

кармази*нник і карма*зинник Орф-75.

Як варіанти подаємо різнонаголошені слова з різним значенням, які в словнику-джерелі подаються в різних статтях, але в Словнику їх значення охоплено однонаголошеним багатозначним словом (у дужках при індексі джерела зазначаємо їх окремішнє оформлення):

насити*ти дієсл. док. СУМ (при наси*чувати) ВТС (мс) Ж

наси*тити і насити*ти Орф-75 (окр.);

2) фонетичні: варіанти (тільки із вказівкою на протяжність звука):

ме виг. СУМ ВТС ВЗОС Гр УНС УАС

(тільки в ССС: ні бе*, ні ме*) УРС

ме-е СУМ (окр.);

3) орфографічні варіанти, які мають відмінності в написанні, не зумовлені відмінностями у вимові (з написаннями з великої і малої літер або великими і малими літерами, через дефіс і окремо, з подвоєнням і неподвоєнням літер):

інтернаціона*л (об'єднання) і Інтернаціона*л (назва гімну) ім. ч. СУМ ВТС СІС
ССІС УРЕ₅ УРЕС₅

інтернаціона*л Орф-75 Гол УНС УАС

Інтернаціона*л Орф-94 Орф-8 ВЗОС УРС² УРЕ;

іванофранкі*вці ім. мн. Орф-85 (при іванофранкі*вєць) ОЕ (ва*)

іванофранкі*вєць ч. Орф-8 ВЗОС ОЕ (ва*)

іва*но-франкі*вєць Орф-75 Орф-94;

ін-фо*ліо присл. СУМ ВТС Орф-75 (прикм. невідм., невідм. ч.) Орф-94 (прикм. невідм.)
Орф-8 (невідм. с.) ВЗОС (прикм. невідм.) УРС (і прикм. невідм., ім. невідм. ч.) СІС ССІС

ін фо*ліо Гол;

іллокути*вний *прикм.* Орф-8

ілокути*вний ВЗОС,

а також комбіновані (орфографічно-акцентуаційні, орфографічно-морфологічні) варіанти:

бефстроганов...

беф-строганов;

4) орфоепічні варіанти:

ми*гла і ми*гла *ім. ж.* Ж (*разом з ме*гла*)

ми*гла Гр УАС (*діал.*);

мудраге*ль *ім. ч.* СУМ (*розм., ірон.*) ВТС (*тс*) Орф-75 Орф-8 ВЗОС Ж УНС УАС УРС

мудраге*ль і мудраге*ль Гр Гол;

5) фонетико-орфографічні варіанти (пов'язані переважно з наявністю різних редакцій українського правопису):

а) варіанти, наявні тільки в зіставленні даних різних джерел:

конве*єр *ім. ч.* ВТС Орф-94 Орф-8 ВЗОС ССІС

конва*йєр УАС

конва*йєр Гол

конве*йєр УРС УРЕ УРЕС

конфе*йєр Орф-75 СІС;

лауреа*т *ім. ч.* СУМ ВТС Орф-75 Орф-94 Орф-8 ВЗОС УРС СІС ССІС УРЕ

лавреа*т Ж Гол УАС;

ме*діум¹ *ім. ч.* (у спіритизмі) СУМ ВТС Орф-75 Орф-94 Орф-8 ВЗОС СІС ССІС УРЕ

ме*діюм Гол (*у мн.*) УНС УАС УРЕС;

меншови*зм *ім. ч.* СУМ ВТС Орф-75 Орф-94 Орф-8 ВЗОС УРС УРЕ УРЕС

меншови*зм Гол УАС (*при меншови*к*);

менто*л *ім. ч.* СУМ ВТС Орф-75 Орф-94 Орф-8 ВЗОС УРС СІС ССІС УРЕ УРЕС

менто*ль Гол УНС УАС;

масшта*б *ім. ч.* СУМ ВТС Орф-75 Орф-94 Орф-8 ВЗОС УНС УАС УРС СІС ССІС

УРЕ УРЕС

машта*б Гол УНС УАС;

кови*л *ім. ч.* СУМ (*діал.*) ВТС (*тс*) ВЗОС УРС (*діал.; при ковила*; разом з кови*ль*)

кови*ль *ч.* Орф-75 УАС (*при ковила**) УРС (*при ковила; разом з кови*л*)

кови*ль *ж.* Ж (*разом з ковила**);

конгломера*т *ім. ч.* СУМ ВТС Орф-75 Орф-94 Орф-8 ВЗОС УРС СІС ССІС УРЕ УРЕС

конгльомера*т Гол УНС УАС;

мексика*нський *прикм.* ВТС Орф-94 Орф-8 ВЗОС

мексіка*нський СУМ Орф-75 УАС (*при мексіка*нець*) УРС УРЕ УРЕС;

кронште*йн *ім. ч.* СУМ ВТС Орф-75 Орф-94 Орф-8 ВЗОС УРС СІС ССІС УРЕ УРЕС

кроншта*йн Гол УАС;

камзо*л *ім. ч.* СУМ ВТС Орф-75 Орф-94 Орф-8 ВЗОС УРС СІС ССІС УРЕС

камзо*ль Я;

б) варіанти, наявні в межах одного словника і комбіновані варіанти:

куба*ра *ім. ж.* БН Гр Я УАС (*разом з куба*ря*)

куба*ря УАС (*при куба*ра*);

мурга*тий і мурга*тий *прикм.* Ж (*при мурга*тий; разом з мурга*стий*);

і*нший 1. займ. СУМ ВТС Орф-75 Орф-94 Орф-8 ВЗОС Гол УНС (*при і*нше*) УАС УРС

и*нчий і и*нший Ж Гр

і*ншій БН;

2. *ім. і*нший ч., і*нша ж., і*нші мн.* СУМ (при займ.) ВТС (тс) УАС (мн.) УРС (при займ.);
металу*рг *ім. ч.* СУМ ВТС Орф-75 Орф-94 Орф-8 ВЗОС УРС
металу*рг і металю*рг УАС (при мета*л)
металю*рг Гол (у мн.)
мета*л *ім. ч.* СУМ ВТС Орф-75 Орф-94 Орф-8 ВЗОС Гр Гол (разом з мета*ль) УНС
УАС УРС СІС ССІС УРЕ (мн.) УРЕС (мн.)
мета*ль Ж Гр Гол (при мета*л) УНС УАС;
6) морфологічні варіанти, зокрема варіанти з різними формотворчими афіксами (закінченнями,
іноді суфіксами):
і*кла *ім. мн.* ОЕ (при і*кло) УРЕ УРЕС
і*кли *мн.* БН (разом з йкли*) Ж (разом з кла, кли, кло)
і*кло *с.* СУМ ВТС Орф-75 Орф-94 Орф-8 ВЗОС ОЕ Гол УНС УАС УРС
кор. кли *мн.* БН (при і*кли)
кор. кла, кли *мн.* Ж. (при і*кли)
кор. кло *с.* Ж (при і*кли);
молю*ски *ім. мн.* СУМ ВТС Гол (при молю*ска) СІС ССІС УАС УРЕ (разом з м'якуни)
УРЕС (разом з м'якуни)
молю*ск *ч.* СУМ (при молю*ски) ВТС (тс) Орф-75 Орф-94 Орф-8 ВЗОС УРС
молю*ска *ж.* Гол;
клі*пси *ім. мн.* СУМ ВТС (при кліпс) Орф-75 (тс) Орф-94 (тс) Орф-8 (тс) ВЗОС
(при кліпс і кліпса) ОЕ (при кліпс) СІС ССІС
кліпс *ч.* СУМ (при клі*пси) ВТС (разом з клі*пса) Орф-75 Орф-94 Орф-8 ВЗОС ОЕ
клі*пс *ч. і клі*пса ж.* ВТС
клі*пса *ж.* ВЗОС;
7) варіанти іменників з тією самою вихідною формою, але які належать до різних родів
і чисел (1), відмінюються за парадигмами різних родів (2), а також комбіновані (морфолого-
акцентуаційні) варіанти (3):
(1) **коня*ка** *ім. ч. і ж.* СУМ (розм.) ВТС (тс) Орф-75 Орф-94 Орф-8 ВЗОС Ж Гр
Гол УАС (ч.; при коня*) УРС (розм.)
коня*ка *ж.* БН (разом з кони*на) УНС
коня*ка *ч.* УАС (при коня*);
міль¹ *ім. ж.* (комаха) СУМ ВТС Орф-75 Орф-94 Орф-8 ВЗОС БН Гр УРС УРЕ УРЕС
міль *ч. і ж.* Ж (разом з мі*льга) Гол
міль *ч.* УНС УАС (разом з мо*ля);
(2) **маргари*н** *ім. ч.* СУМ ВТС Орф-75 Орф-94 Орф-8 ВЗОС УРС СІС ССІС УРЕ УРЕС
маргари*н і маргари*на УАС
маргари*на *ж.* УНС
маргари*на і маргари*н Гол;
ле*дар *ім. ч.* СУМ ВТС Орф-75 Орф-94 Орф-8 ВЗОС Ж Гол УНС УАС (у мн.; при леда*й)
УРС2 (у мн.)
ле*дарь *ч. і ле*дарь ж., збірн.* Гр2;
(3) **ку*жіль** *ім. ч. і кужі*ль ж.* СУМ ВТС Орф-75 (окр.) Орф-94 (окр.) Орф-8 ВЗОС
ОЕ (окр.) Гр УНС УРС
ку*жіль *ч. і кужі*ль ж.* Гол УАС
ку*жіль *ч.* БН (при кужель)
ку*жіль *ж.* Ж (разом з кужели*на, кужі*лка, кужі*вка) Я
ку*жіль *ч. і ж.* УНС;
легейда* *ім. ч. і ж.* СУМ (зах.) ВТС (тс) ВЗОС

- леге*йда і леге*йда ж. УАС (діал.; при ле*гво і окр.)
 леге*йда ч. Ж (при ле*га) Гр;
 кефа*ль ім. ж. СУМ ВТС Орф-75 Орф-94 Орф-8 ВЗОС УРС СІС ССІС УРЕ УРЕС
 кефала* БН Гр УНС
 кефала* і кефаля* УАС
 ке*фаль Ж
 кефа*ля і кефала* Гол;
 кі*ві¹ ім. невідм. (птах) СУМ (невідм. ж.) ВТС (невідм. ж.) [Орф-75] (невідм. ж.) [Орф-94] (невідм. ч.) [Орф-8] (невідм. ч.) [ВЗОС] (невідм. ч.) УНС (невідм. ч.) УРС (невідм. ж.) СІС (разом з кі*ві-кі*ві) ССІС УРЕ УРЕС
 ківі* невідм. с. УАС;
 кі*ві² ім. невідм. ч. (дерево; плід) ВТС (невідм. с.) ССІС
 маго* ім. невідм. ж. СУМ Орф-75 УРС [СІС] [ССІС (при маго*т)]
 маго* невідм. ч. Орф-94 (разом з маго*т) Орф-8 (тс) ВЗОС (тс) [СІС] [ССІС]
 ма*го невідм. ж. ВТС (разом з маго*т)
 маго невідм. ч. УНС УАС.
 Інші типи і підтипи варіантів слова незалежно від способу їх представлення в тих чи інших словниках-джерелах у Словнику подаються в окремих позиціях:
 а) фонетичні:
 мілкові*ддя ім. с. Гол УНС УАС (при мілки*й)
 мілково*ддя ім. с. СУМ ВТС Орф-75 Орф-94 Орф-8 ВЗОС Гр УРС
 мілково*де Ж;
 ма*бі*ть вст. сл. СУМ (діал.; при ма*бу*ть) ВТС (тс) ВЗОС (незм.) Ж (при мабу*ть)
 УРС (діал.; при ма*бу*ть)
 ма*біть Гр;
 б) морфологічні:
 гудіти / густі;
 в) словотвірні:
 дво- у скл. / двох- у скл.
 Слова, які в одних словниках-джерелах розглядаються як варіанти, а в інших як різні слова, у Словнику представлені так, як зафіксовані в більшості словників:
 кеглі ім. мн. (гра) СУМ ВТС УРС СІС ССІС УРЕ УРЕС
 кегель ч. СУМ (рідко; при кеглі) ВТС (тс)
 кегля ж. СУМ (при кеглі) ВТС (тс) Орф-75 Орф-94 Орф-8 ВЗОС УРС
 кеглі мн. Гол УАС;
 міхонуша ім. ч. і ж. СУМ ВТС Орф-75 Орф-94 Орф-8 ВЗОС БН Гр Гол УАС (при міх)
 УРС
 міхонóша ч. УАС (при міх)
 міхонóш і міхонóша ч. УНС
 міхонóш, міхонóша, міхонóший ч. Ж
 лимóн ім. ч. СУМ ВТС Орф-75 Орф-94 Орф-8 ВЗОС Ж (разом з лимóна) УРС ССІС УРЕ (разом з цитрина) УРЕС
 лимóна ім. ж. Ж (при лимóн)
 лимóна ж. УАС
 лимонáд ім. ч. СУМ ВТС Орф-75 Орф-94 Орф-8 ВЗОС УРС
 лимонáда і лимонáда ж. УНС
 лимонáда ж. Гол УАС (при лимóна).
 У ЗС рівнозначні і нерівнозначні варіанти, представлені в різних словниках-джерелах, розташовуються в додатковій позиції на окремих рядках, спершу рівнозначні, а потім нерівнозначні:

їда*ло *ім. с.* ВТС ВЗОС Я (*разом з їда*льце*) УАС

ї*да*ло Гр

ї*дало Ж;

італья*нці *ім. мн.* УРС

італья*нець *ч.* УРС

італія*нець Ж (*при Ита*лія*);

йо*гу*рт *ім. ч.* Орф-8

йо*гурт ВТС ВЗОС ССІС

йогу*рт Орф-94

йогу*рт УНС

іогу*рт СІС.

Якщо всі акцентні варіанти рівнозначні або нерівнозначні, у такому разі в додатковій позиції словникової статті ЗС вони подаються відповідно до послідовності наголошення складів:

калаба*лик *ім. ч.* СУМ (*діал.*)

калаба*лик ВТС (*діал.*) ВЗОС Ж УАС

калала*лик БН.

Іноді в словниках-джерелах наведено варіантні слова з різними значеннями, які в деяких словниках представлені як одне багатозначне слово з варіантом. У Словнику такі слова оформляються як різні слова з розкриттям їхніх значень. Варіанти таких слів подаються в додатковій позиції під кожним словом. Взятий у квадратні дужки індекс словника-джерела означає, що в цьому словнику представлені різні значення одного слова:

солите*р *ім. ч.* (діамант)...

солите*р, солитёр

солитёр¹ *ім. ч.* (черв'як)

солитёр² *див. солите*р.*

Якщо при заголовному слові, поданому в словниках-джерелах у формі множини, наявні в дужках варіанти форм в однині, тоді вони в ЗС наводять в додатковій позиції:

ку*черики *ім. мн.* УРС (*розм.*) Орф-75 (*при ку*чер*) Орф-95 (*мс*) Орф-8 (*мс*) ВЗОС (*мс*) ОЕ (*мс*)

ку*черик *ч.* СУМ (*при ку*черики*) ВТС (*мс*) Орф-75 Орф-94 Орф-8 ВЗОС ОЕ.

Пов'язаний з обома (усіма) омонімами, варіант слова у Словнику наводиться після омонімів на їхньому рівні (баз абзацу) світлим шрифтом:

ли*стонько СУМ²

ли*стонько¹ *ім. ч.* (*змениш.-пестл. до лист1*) СУМ (*нар.-поет.*) Ж Гр

ли*стонько² *ім. ч.* (*змениш.-пестл. до лист2*) СУМ (*нар.-поет.*)

листо*нько УАС (*при листоно*ш*);

ма*рни*й СУМ² ВТС²

ма*рний¹ *прикм.* (даремний) СУМ ВТС Орф-75 Орф-94 Орф-8 ВЗОС ОЕ БН Ж Гр
Гол УАС (*при ма*рне*) УРС

ма*рни*й² *прикм.* (худий, мізерний) СУМ (*розм.*) ВТС (*мс*)

марни*й Орф-75 Орф-94 Орф-8 ВЗОС ОЕ УАС (*при ма*рне*) УРС

вищ. ст. марні*ший Орф-8

ма*рни*й [УНС].

Якщо омонімів більше, ніж однакових варіантів до них, у такому разі варіанти повторюються в додатковій позиції при відповідних омонімічних одиницях:

ма*нта ВТС²

ма*нта¹ *ім. ж.* (одяг) СУМ (*діал.*) ВТС (*мс*) ВЗОС Гр УАС УРС (*діал.*)

манта* Ж²

ма*нта² *ім. ч.* (тварина) ВТС

ма*нта³ ім. ч. (шахрай)

манта* Ж².

Варіант слова, спільний для двох (кількох) однакових різнонаголошених слів з різним значенням, представлених окремими статтями, повторюється при кожному зі слів:

лу*чити дієсл. недок. і док. СУМ (розм.) ВТС (мс) Орф-75 ВЗОС Ж Гр УРС (розм.)

лу*чи*ти УАС

лучи*ти дієсл. недок. СУМ (діал.) ВТС (мс) ВЗОС Орф-75 ВЗОС (разом з лучи*тися) Ж УНС (разом з лучи*тися) УРС (діал.)

лу*чи*ти УАС;

наки*датися дієсл. док. (досхочу покидати) СУМ (розм.) ВТС (мс) Орф-75

наки*да*тися Ж (при наки*да*ти)

накида*тися дієсл. недок. (кидатися, нападати) СУМ (разом з наки*нутися) ВТС (мс) Орф-75

наки*да*тися Ж (разом з наки*да*ти).

Після першого омоніма світлим шрифтом з абзацу подається варіант слова, належність якого за словником-джерелом неможливо визначити. Індекс словника друкується курсивом:

Маля*рка¹ ім. ж. (жін. до маля*р) СУМ УНС (при маля*р) Гр УАС УРС

Мбля*рка Орф-75 Орф-94 Орф-8 ВЗОС

Маля*рка² ім. ж. (приміщення) ВТС

Після кожного з різнонаголошених слів з різним значенням подається двонаголошений варіант, приналежність якого не можна визначити. Індекс словника-джерела друкується скісною без квадратних дужок:

лу*паня ім. с. (дія за знач. лу*пати) СУМ (фам.) ВТС (мс) Орф-75 Орф-94 Орф-8 ВЗОС УАС УРС (розм.)

лу*па*ння ОЕ

лу*панє Ж

лупа*ння ім. с. (дія за знач. лупа*ти) СУМ ВТС Орф-75 Орф-94 Орф-8 ВЗОС Гр УАС (при лу*паня)

лу*па*ння ОЕ;

крижо*вий прикм. (хрестоподібний) СУМ (заст.) ВТС (мс) Орф-94 Орф-8 ВЗОС Ж Гр УРС

крижо*ви*й ОЕ

крижови*й прикм. (до кри*жі) СУМ ВТС Орф-74 Орф-94 Орф-8 ВЗОС

крижо*вий Ж (разом з криже*вий)

крижо*ви*й ОЕ.

Після кожного з різнонаголошених слів світлим шрифтом подаються омонімічні варіанти – відповідники різнонаголошених слів з різним значенням. Омонімічність джерела зазначається цифрою праворуч над його індексом:

лю*тневий прикм. (до лю*тня) СУМ ВТС Орф-94 Орф-8 ВЗОС ОЕ Ж Гол УНС УРЕ

лютне*вий УРС²

лютне*вий прикм. (до лю*тий²) СУМ ВТС Орф-75 Орф-94 Орф-8 ВЗОС ОЕ УАС УРЕС

лютне*вий УРС².

Відомо, що критерієм для відбору лексики і включення її до різних словників, передусім двомовних та навчальних, є її вживаність. Залучення великої кількості словників значного хронологічного періоду і дотримання певного порядку їх подання при слові дає змогу встановити фіксацію кожного слова, виявити, який із словників перший зафіксував слово, чи збереглося воно в подальшому в лексикографічних джерелах, що дає матеріал для історичної лексикології. Отже, Словник може стати зразком для створення зведених історичних, термінологічних, фразеологічних словників, а також словників нових слів.

Література

1. Сводный словарь современной русской лексики: В 2-х т. / [под ред. Р. П. Рогожниковой]. – М.: Русский язык, 1991.
2. Тараненко О. О. Новий словник української мови: Концепція і принципи укладання словника / О. О. Тараненко. – К.: Кам'янець-Подільський, 1996
3. Тараненко О. О. Інструкція (пробна) до укладання “Зведеного словопоказчика української лексики (на матеріалі лексикографічних джерел кінця XVIII – початку XXI ст)”.

Довідники

- БН – Білецький-Носенко П. П. Словник української мови / П. П. Білецький-Носенко. – К., 1966.
- ВЗОС – Великий зведений орфографічний словник / [укл. В. Т. Бусел, М. Д. Василега-Дерибас, О. В. Дмитрієв, Г. В. Латник, Г. В. Степенко]. – К., 2003.
- ВТС – Великий тлумачний словник сучасної української мови. – К., 2007.
- Гол – Голоскевич Г. Правописний словник / Г. Голоскевич. – К., 1930 (або: Нью-Йорк ... Львів, 1994).
- Гр – Словарь української мови: В 4-х т. / [за ред. Б. Грінченка]. – К., 1907 – 1909.
- Ж – Желеховський Є., Недільський С. Малорусько-німецький словар: В 2-х т. – Львів, 1886.
- НСЗ – Нові слова та значення / [уклад. Л. В. Туровська, Л. М. Василькова]. – К., 2008.
- ОЕ – Орфоепічний словник української мови: В 2-х т. / [уклад. М. М. Пещак, В. М. Русанівський, Н. М. Сологуб, В. В. Чумак, Г. М. Ярун]. – К., 2001.
- Орф-75 – Орфографічний словник української мови / [уклад. С. І. Головащук, Т. В. Зайцева, І. С. Назарова, М. М. Пещак, В. М. Русанівський]. – К., 1975.
- Орф-94 – Орфографічний словник української мови / [уклад. С. І. Головащук, М. М. Пещак, В. М. Русанівський, О. О. Тараненко]. – К., 1994.
- Орф-2008 – Український орфографічний словник / [уклад. В. В. Чумак, І. В. Шевченко, Л. Л. Шевченко, Г. М. Ярун]. – Вид. 7-е. – К., 2008.
- СІС – Словник іншомовних слів / [за ред. О. С. Мельничука]. – К., 1986.
- ССІС – Сучасний словник іншомовних слів / [уклад. О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк]. – К., 2006.
- СУМ – Словник української мови: В 11-и т. – К., 1970-1980.
- УАС – Українсько-англійський словник / [уклад. К. Андрусин і Я. Кретт]. – Саскатун (Канада), 1990.
- УНС – Українсько-німецький словник / [уклад. З. Кузеля і Я. Рудницький]. – Лейпциг, 1943.
- УРЕ – Українська радянська енциклопедія: В 12-и т. – К., 1977-1985.
- УРЕС – Український радянський енциклопедичний словник: В 3-х т. – К.,
- УРС – Українсько-російський словник: В 6-и т. – К.,
- Я – Яворницький Д. І. Словник української мови / Д. І. Яворницький. – Катеринослав, 1920. – Т. I (А-К).